

ขบวนการชุมชนนามูลในการปกป้องสิทธิการดำรงชีพ The Namoo community social movement to defend the right to livelihoods.

พระทวี ข่ายมณี¹

Phra Thawee Khaimanee

บทคัดย่อ

จากการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น พบว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดขบวนการนามูลนั้น เนื่องจากได้รับผลกระทบทางด้านทรัพยากรจากการขุดเจาะก๊าซปิโตรเลียม ซึ่งทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนได้รับผลกระทบ ซึ่งหน่วยงานและโครงสร้างการจัดการทรัพยากรไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ โดยแนวทางการเคลื่อนไหวทางสังคมนั้นมีการใช้ยุทธวิธีการขัดขวางทำลายระบบการเมือง ได้แก่ การชุมนุมประท้วง และยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ ได้แก่ การยื่นหนังสือให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและร่วมแสดงสิทธิชุมชน รวมถึงแนวทางการเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องสิทธิชุมชน โดยวิธีการสร้างมาตรการเพื่อการป้องกันการเข้ามาคุกคามทรัพยากรจากภายนอกและวิธีการจัดกิจกรรมฟื้นฟูทรัพยากรทางกายภาพ เพื่อการดำรงชีพอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : สิทธิชุมชน, การเคลื่อนไหวทางสังคม, การดำรงชีพ

¹ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม วิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
จังหวัดขอนแก่น

Abstract

The analysis of the phenomenon occurs that a major factor causing the data processing field. Because the resources are affected by gas drilling petroleum. This makes the life of the people in the communities affected. The agency structure and management can not resolve the problem. By the social movements that challenge the political system, hampering the use of tactics such as protests. According to the channel and tactical political systems usually include a letter to the relevant authorities and the community together. Including the movement to protect the rights of the community. By way of measures to prevent threats to external resources and physical resources to reconstruction activities. The sustainable livelihood

Keywords : community rights, social movements, livelihood.

บทนำ

ทรัพยากรเป็นฐานสำคัญของยุทธวิธีในการดำรงชีพของมนุษย์ เช่น ทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรกายภาพ ทรัพยากรการเงิน ทรัพยากรทางสังคม และ ทรัพยากรธรรมชาติ จากการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในชุมชน มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิต การบริโภค และค่านิยมในการดำเนินชีวิต โดยมีความต้องการทางวัตถุมมากขึ้น การเติบโตในภาคอุตสาหกรรม ทำให้ระบบการผลิตเปลี่ยนไป จากการผลิตแบบยังชีพสู่การผลิตแบบตลาดมากขึ้น และยังส่งผลให้บทบาทของระบบตลาดได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนเป็นอย่างมาก โดยที่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาด (Market Economy) ได้รุกคืบเข้าสู่วิถีชีวิตเกือบทุกด้าน จนทำให้วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม (Traditional Way of Life) ที่เคยมีต้องปฏิสัมพันธ์กับตลาดมากขึ้นตามมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การดำรงชีพ (Livelihoods) ของคนในชนบท ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของการดำเนินชีวิตและต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ

ต้องปรับเปลี่ยนไปเมื่อสภาพของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เป็นฐานสำคัญของการดำรงชีพได้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่เสื่อมโทรมลง (เชษฐา มุทะหมัด, 2554)

ในช่วง 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา ปัญหาความเสื่อมโทรมของธรรมชาติแวดล้อมและปัญหาความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการแย่งชิงทรัพยากร ได้กลายเป็นปัญหาที่ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ ปัญหาโลกร้อน สภาวะเรือนกระจก การลดลงของผืนป่าและความหลากหลายทางชีวภาพ ได้กลายเป็นประเด็นที่สะท้อนความห่วงใยของประชาคมโลก และมีส่วนช่วยผลักดันให้เกิดกระแสของการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นกิจกรรมทางสังคมที่แนวคิดและอุดมการณ์ที่แตกต่างกันออกไป (สันธิฐิตา กาญจนพันธ์, 2543: น.210) ก่อนทศวรรษที่ 2540 ทั้งทางด้านเศรษฐกิจที่ผู้คนพึ่งพาระบบเศรษฐกิจนอกภาคการเกษตรมากขึ้น เราเห็นได้จากการเติบโตของภาคอุตสาหกรรม ภาคการส่งออกที่ผลิตผลทางการเกษตรมีมูลค่าการส่งออกน้อยกว่าภาคอุตสาหกรรม เกิดคนชั้นกลางทั้งในเมืองและชนบทอย่างกว้างขวาง ระบบราชการส่วนกลางและส่วนภูมิภาคไม่สามารถสนองตอบความเปลี่ยนแปลงได้ ไม่สามารถให้บริการประชาชนได้อย่างทั่วถึง ทำให้มีการเรียกร้อง “การปกครองตนเอง” เช่น เสนอให้มีการเลือกตั้งผู้ว่าราชการจังหวัด มีการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน (ชัยพงษ์ สำเนียง, 2558) และกลายเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีรูปแบบและวิธีการต่างๆ ในการผลักดันนโยบายสิทธิชุมชนมากขึ้น โดยเฉพาะการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ผ่านมา เช่น การเคลื่อนไหวในเรื่องป่าชุมชน เขื่อนโรงไฟฟ้า เขื่อนแม่จันทน์ และอื่นๆ กรณีตัวอย่างของการเคลื่อนไหวเรียกร้องของกลุ่มสมาชิกคนจนคือกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนปากมูล ซึ่งเริ่มโครงการในปี พ.ศ. 2534 และเสร็จสิ้นในปี พ.ศ. 2537 เป็นประเด็นการเคลื่อนไหวเรียกร้องเกิดจากรัฐไม่สามารถจ่ายค่าชดเชยให้คุ้มกับความสูญเสียของผู้ที่ได้รับผลกระทบไม่ว่าความสูญเสียของระบบนิเวศน์ที่สำคัญของลำน้ำมูล ความสูญเสียอาชีพประมงในระหว่างการก่อสร้างเขื่อนและหลังสร้างเขื่อน ซึ่งการเคลื่อนไหวเรียกร้องสะท้อนถึงการเรียกร้องที่มากกว่าผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม แต่เป็นการเรียกร้องให้รัฐทบทวนกรอบวิธีคิดในการประเมินเพื่อชดเชยผลกระทบจากการสร้างเขื่อนให้ครอบคลุมมากกว่าเดิม โดยให้รวมถึงผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อม อาทิ การสูญเสีย

รายได้และวิถีการดำรงชีวิตที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ หรือการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมใหม่ที่เปลี่ยนไป (สุวิดา ธรรมมณีวงศ์, 2544)

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง กระแสเรียกร้องให้สังคมโลกตระหนักในสิทธิชุมชนท้องถิ่นมากขึ้น หลังสงครามโลกครั้งที่สองนั้นการเรียกร้องสิทธิชุมชนท้องถิ่น ในอดีตเป็นการเรียกร้องสิทธิชุมชนท้องถิ่นในแง่มุมทางการเมืองการปกครองเป็นด้านหลัก ข้อเสนอของชุมชนส่วนใหญ่รวมศูนย์อยู่ที่การเรียกร้องสิทธิในการปกครองตนเอง ที่ครอบคลุมสิทธิในดินแดน สิทธิในการจัดการทรัพยากร การพัฒนา และการรักษาวัฒนธรรมของตนเป็นต้น (เครือข่ายสิทธิภูมิปัญญาไทย, 2541:น.59-60) จึงทำให้เกิดปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวตามแนวคิด “สิทธิชุมชน” ได้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในประเทศกำลังพัฒนา เพื่อต้านทานกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจเสรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นความขัดแย้งทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ความหลากหลายทางชีวภาพที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ด้วยเหตุนี้ สิทธิชุมชนจึงก่อปรด้วยมิติของสิทธิและการจัดความสัมพันธ์ทางอำนาจในหลายด้านหลายระดับ บนพื้นฐานความหลากหลายความเป็นธรรม และการดำรงอยู่อย่างพึ่งตนเองได้ของชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2549)

สิทธิชุมชนในรัฐธรรมนูญ

สิทธิชุมชนในประเทศไทยนั้น อาจกล่าวได้ว่าเกิดมาพร้อมรัฐธรรมนูญ ปี 2540 ซึ่งได้มีการรับรองสิทธิชุมชนไว้อย่างชัดเจนใน 4 ลักษณะ กล่าวคือ 1) รัฐธรรมนูญ มาตรา 46 มาตรา 56 และมาตรา 290 รับรองสิทธิของชุมชน บุคคล หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐในการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพและในการคุ้มครอง ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ตลอดจนจารีตประเพณี วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) รัฐธรรมนูญมาตรา 76 กำหนดให้รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจทางการเมืองการวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองรวมทั้งการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ 3) รัฐธรรมนูญมาตรา 79 กำหนดให้รัฐ

ต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวนการบำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล ตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัดภาวะมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน 4) รัฐธรรมนูญ มาตรา 58 และ 59 รับรองสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและเสรีภาพแสดงความคิดเห็นก่อนการดำเนินการใดๆ ถึงแม้ว่าจะเป็นการรับรองสิทธิของบุคคล มิใช่ของชุมชน โดยตรงแต่ย่อมครอบคลุมโดยปริยาย ทั้งนี้เพราะชุมชนจำเป็นต้องได้รับรู้และเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของแผนพัฒนาที่รัฐกำหนดขึ้น และรับรู้ถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้น และจะต้องมีสิทธิเสรีภาพในการเสนอข้อมูลและความคิดเห็นในกระบวนการตัดสินใจ (สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2549) ในการให้สิทธิกับประชาชน ต่อมาในรัฐธรรมนูญปี 2550 ก็ได้มีการบัญญัติสิทธิชุมชนไว้อีก ในมาตรา 66 และ 67 ซึ่งในมาตรา 66 จะกล่าวถึง สิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และมาตราที่ 67 กล่าวถึง สิทธิอนุรักษ์ บำรุงรักษา และได้รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ส่วนในร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ของคณะกรรมการการร่างรัฐธรรมนูญ ปี 2558 ได้กล่าวถึงการปกป้องสิทธิชุมชน ในตอนที่ 3 สิทธิพลเมือง มาตรา 63 ชุมชนย่อมมีสิทธิปกป้อง ฟื้นฟู อนุรักษ์ สืบสาน และพัฒนาขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาอันดีงามของชุมชน ท้องถิ่น และของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางวัฒนธรรมและทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน และในส่วนที่ 3 ยังกล่าวถึงการมีส่วนร่วมทางการเมือง มาตรา 65 พลเมืองย่อมมีสิทธิรับรู้และแสดงความคิดเห็นเพื่อประกอบการจัดทำและตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบาย สาธารณะ ทั้งในระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับท้องถิ่น รวมทั้งการพิจารณาร่างกฎหมาย กฎ และโครงการหรือกิจกรรมบรรดาที่อาจมีผลกระทบต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่โดยปกติสุข คุณภาพสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติ สุขภาพ หรือ การอื่น (ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2558) ซึ่งสิทธิเหล่านี้เป็นสิทธิที่ประชาชนหรือชุมชนจะมีอำนาจในการต่อรองอำนาจกับรัฐ แต่สิทธิชุมชนในรัฐธรรมนูญก็ยังไม่ปรากฏอำนาจที่แท้จริงของชุมชน จึงทำให้ชุมชนนั้นมี

การก่อตัวของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ส่วนร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ยังไม่
แนชัดในการที่จะให้อำนาจกับชุมชนได้อย่างแท้จริง

ฉะนั้นปัญหาสิทธิชุมชนในประเทศไทยจึงเกิดขึ้นจากความเป็นสมัยใหม่
เนื่องมาจากการเกิดขึ้นของรัฐชาติที่มีอำนาจ ในการควบคุมทรัพยากรธรรมชาติ
ทั้งหมดของประเทศ โดยใช้ความเป็นประชาธิปไตย หรือตีมหาชนมาเบียดบังชุมชน
ที่มีความแตกต่างจากสังคมโดยรวม โดย วิธีการต่างๆ เช่น การให้ข่าวสาร การจับกุม
การใส่ร้ายป้ายสี เมื่อชุมชน เหล่านี้กลายเป็นเหมือนผู้ร้ายในสังคมส่วนใหญ่ก็ทำให้รัฐ
มีความชอบธรรม ในการเข้าไปควบคุมหรือดำเนินโครงการต่างๆในชุมชนเหล่านั้นได้
แม้กระทั่ง การทำให้ให้ชุมชนนั้นต้องโยกย้ายออกจากถิ่นที่ตนอาศัยอยู่มาก่อนที่จะ
เกิด รัฐ อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นประเทศภาคีในกติกาสากล ว่าด้วย
เรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิทธิชุมชนจนมีบทบัญญัติบางประการในรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540
ทำให้สิทธิชุมชนได้รับการคุ้มครองต่อการถูกละเมิดจากรัฐหรือ การใช้อำนาจโดยไม่
ชอบ แต่กระบวนการบังคับใช้หรือการทำให้เกิดการ ยอมรับสิทธิชุมชนเป็นไปได้จริง
จะต้องมีระยะเวลาในการพัฒนาต่อไป เนื่องจากจะเห็นได้ว่า แม้มีการประกาศใช้
รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 ที่ถือเป็น จุดเริ่มต้นมาจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร
ไทย พ.ศ.2550 ในปัจจุบัน เป็นระยะเวลากว่า 10 ปีแล้ว แต่ประเด็นความขัดแย้ง
ระหว่างรัฐและชุมชน ยังคงมีปรากฏอยู่อย่างกว้างขวาง(เนติยา โพธิ์นอก, 2557 :
น. 30)

แต่อย่างไรก็ตามปัญหาเรื่องสิทธิชุมชนก็ยังไม่ได้รับรองอย่างเป็นทางการ
จึงทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมยังดำรงอยู่เพื่อความชอบธรรม
ทางสังคม ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (social movements) เป็นการแสดง
ถึงการรวมกลุ่มของประชาชนเพื่อเคลื่อนไหวเรียกร้องผลประโยชน์สาธารณะและ
ความพยายามในการสร้างผลกระทบต่อนโยบายของรัฐในด้านต่างๆ (ประภาส
ปิ่นตบแต่ง อ้างถึงใน สุรดา จันทะสุดธนกุล,2557) การเคลื่อนไหวทางสังคมถือว่าเป็น
ขบวนการเรียกร้องสิทธิประโยชน์ของกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งที่ต้องการเปลี่ยนแปลง
หรือรักษาความเป็นอัตลักษณ์ของตัวเอง โดยกลุ่มคนเหล่านี้อาจจะไม่นับพันหรือ
นับหมื่นได้เข้าร่วมเรียกร้องโดยมีการจัดระเบียบทางสังคมอย่างหลวมๆ ซึ่งแต่ละ
กลุ่มอาจมีระดับของการมีส่วนร่วมแตกต่างกัน ลักษณะร่วมบางประการของการ

เคลื่อนไหวทางสังคม คือผู้เข้าร่วมเคลื่อนไหวมีจุดมุ่งหมายที่แน่ชัด (goal oriented) และมีความตั้งใจที่จะทำการเปลี่ยนแปลง (intentional change) โดยมีอุดมการณ์ร่วมกันว่าการเคลื่อนไหว จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมในทิศทางที่ตนปรารถนา เช่นตัวอย่างการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องของกลุ่มสมัชชาคนจน ได้เคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องให้รัฐ ชดเชยความสูญเสียที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายรัฐ (สุวิดา ธรรมมณีวงศ์, 2543) ศยามล ไกยูรวงศ์ อัจฉรา รักษ์ดิตรธรรม และ กฤษณา บุญชัย (ผาสุก พงษ์ไพจิตรและคณะ, 2543 : น.249) ได้กล่าวถึง ขบวนการเคลื่อนไหวของชุมชนท้องถิ่นมียุทธศาสตร์ร่วมกัน คือ ผลักดันให้รัฐมีนโยบายยอมรับสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิทธิความเป็นพลเมืองไทย จากงานศึกษาของ โอฬาร อ่องพะ (2558, บทคัดย่อ) พบว่า รูปแบบการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน ในการปฏิรูปการจัดการฐานทรัพยากร มีพัฒนาการมาจากการที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากร รวมถึงการสูญเสียฐานทรัพยากรจากการเข้ามาของอำนาจรัฐและทุนซึ่งเดิมเป็นผู้ดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากร กลายเป็นคนทำผิดกฎหมาย ผู้บุกรุกป่า จากผู้มีสิทธิกลายเป็นผู้ไร้สิทธิ จนนำไปสู่การก่อรูปของขบวนการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนในตำบลทาเหนือ ที่เชื่อมโยงกับ เครือข่าย ภาคส่วนต่างๆ เพื่อเป็นกลไกที่มีพลังในการผลักดันให้เกิดการแก้ไขปัญหาในระดับท้องถิ่นและนโยบาย

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movements Theory)

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม กล่าวได้ว่าการเชื่อมโยงกับความล้มเหลวของระบอบประชาธิปไตยของสังคมยุคหลังสมัยใหม่ (postmodern) ที่จะประกันว่า ปัจเจกบุคคลมีเสรีภาพ ความเสมอภาค และภราดรภาพอย่างสมบูรณ์ นักทฤษฎีเหล่านี้มีความเห็นว่า รัฐในระบอบประชาธิปไตยของสังคมยุคหลังสมัยใหม่ อยู่ในภาวะเสื่อมสลายกลายเป็นรัฐอำนาจนิยมที่ปกครองโดยเทคโนโลยีนครรัฐบาลตกอยู่ภายใต้อำนาจการควบคุมของพลังตลาด (market) ผู้คนก็ถูกรอบงำโดยระบบเทคโนโลยีของรัฐบาล และพลังของตลาดไม่มีคนงานอีกต่อไป เพราะคนงานถูกแปรเปลี่ยนเป็น “ผู้บริโภคร” เท่านั้น ในคราบใหม่ของการเป็น “ตลาด” ครอบงำและชี้นำพวกเขาโดยสิ้นเชิง ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจึงเป็นการรวมกลุ่ม

รูปแบบหนึ่งเพื่อท้าทายการใช้อำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจแบบผิดๆ และเพื่อเปลี่ยนสถาบันทางการเมืองและสถาบันเศรษฐกิจ ด้วยจุดประสงค์ของการสร้างสังคมใหม่ที่ดีกว่า ขบวนการทางสังคมนี้จะขัดแย้งกับกรอบประเพณีธรรมเนียมปฏิบัติกันอยู่ และระบบค่านิยมแบบเดิมๆ มันจึงเป็นการต่อสู้เพื่อความเป็นไทของบุคคลภายในสังคมประชา ซึ่งถูกรับรองและครอบงำโดยรัฐและตลาดนั่นเอง ดังที่โคเฮิน และโอราโต สรุปว่า “กลุ่มบุคคลที่ตื่นตัวร่วมมือกันสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มขึ้นใหม่ เพื่อต้านกับอัตลักษณ์ของสังคมนวมซึ่งพวกเขาไม่เห็นด้วย” ในความเห็นของแบรนต์ ขบวนการทางสังคมดังกล่าวมุ่งไปที่ปัญหาของคุณภาพชีวิต สิทธิที่เท่าเทียมกันศักยภาพของบุคคล การมีส่วนร่วมทางการเมือง มากกว่าปัญหาเรื่องการกระจายรายได้หรือความขัดแย้งด้านชนชั้น (ผาสุก พงษ์ไพจิตร,2545. 11-12 น.)

ไซยรัตน์ เจริญสินโอฬาร กล่าวว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม รูปแบบใหม่/ขบวนการเคลื่อนไหวประชาสังคม และขบวนการเคลื่อนไหวเหล่านี้ ส่งผลสะท้อนต่อวิถีคิด วิธีการเคลื่อนไหวรูปแบบการเคลื่อนไหวทางสังคมในปัจจุบัน และในอนาคตอย่างไรบ้าง สิ่งหนึ่งที่พอจะมองเห็นได้ในขณะนี้ก็คือว่า “คุณธรรมแบบพลเมือง”(Civic virtue) ขึ้นมา ตามความคิดของฮันน่า อะเร็นด์ท์ (Hannah Arendt) ที่มองว่าการเมืองเป็นเรื่องของคุณธรรม มากกว่าเป็นเรื่องของความชั่วร้าย สกปรก และผลประโยชน์อย่างที่นิยมมองกันในปัจจุบัน เป็นคุณธรรมที่เน้นความอดทน อดกลั้น ต่อความแตกต่างหลากหลาย เคารพ ยอมรับและอยู่ร่วมกันกับความแตกต่างหลากหลาย มากกว่าเรื่องของ “วัฒนธรรมพลเมือง” (civic culture) แบบของอัลมอนต์ กับ เวอร์บา ที่มุ่งชูแต่วัฒนธรรมของสังคมอุตสาหกรรมตะวันตกเป็นหลัก ขณะเดียวกันก็เก็บบกปิดกันวัฒนธรรมแบบอื่นๆ ไว้ ในคุณธรรมแบบพลเมืองนี้ จะมองการเคลื่อนไหวทางสังคมว่าเป็นหน้าที่ของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่เข้มแข็งและมีที่ว่างให้กับความแตกต่างหลากหลาย ไม่ใช่เป็นเรื่องของการคุกคามต่อเสถียรภาพความมั่นคงของรัฐ หรือของสังคมอย่างทฤษฎีจิตวิทยาแนวพฤติกรรมร่วมที่วิพากษ์ในวัฒนธรรมทางการเมืองแบบของ ของอัลมอนต์ กับ เวอร์บา (ไซยรัตน์ เจริญสินโอฬาร,2540, 64-65 น.)

จากการสำรวจงานวิจัยเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม จะพบว่า งานวิจัยของ สุกรีร์ สมอนา (2555) ได้ศึกษาเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่ทองคำ ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาที่นำมาสู่การเคลื่อนไหวคือ “ความไม่เป็นธรรม” ในการจัดการทรัพยากรแร่โดยรัฐ ซึ่งผลการวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำที่รัฐมีต่อประชาชน จนทำให้เกิดขบวนการเคลื่อนไหวเกิดขึ้น ดังเช่น งานวิจัยของ ฮัสสัน คูมาลี (2555) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งทะเลอ่าวปัตตานี กรณีศึกษา กลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์อ่าวปัตตานี พบว่า “กลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์อ่าวปัตตานี” มีขบวนการก่อตัวมาจากพัฒนาการการเคลื่อนไหวและต่อสู้ของชุมชนประมงพื้นบ้านรอบอ่าวปัตตานี อันเนื่องมาจากผลกระทบที่ได้รับทางด้านทรัพยากรชายฝั่งทะเล จากงานวิจัยดังกล่าวอาจมองเห็นถึงรูปแบบหรืออัตลักษณ์ในการเคลื่อนไหวทางสังคมของชุมชนในการปกป้องสิทธิชุมชน โดยเฉพาะงานวิจัยของ ณิชพงศ์ จิตรนิรัตน์ (2552) ได้ศึกษาถึงอัตลักษณ์และการเคลื่อนไหวทางสังคมของชุมชน : กรณีศึกษาเก้าอ่าวจังหวัดสงขลา ผลการศึกษาได้ค้นพบในสำคัญในประเด็นอัตลักษณ์ชุมชน ที่สำคัญ 2 ประการ คือ 1. การสร้างอัตลักษณ์ชุมชน สามารถเกิดขึ้นได้ในระดับบุคคลและชุมชน และระดับสังคม จากพลังภายในและนอกชุมชน และ 2. การเปลี่ยนแปลงตัวตนและอัตลักษณ์ จากการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ สถานที่ และการปฏิบัติการสังคม เพื่อเปลี่ยนอัตลักษณ์และความหมายใหม่จากการถูกกีดกัน ทำให้เป็นชายขอบของเมือง ด้วยรหัสหมายและมลทินที่ประทับไว้บนพื้นที่ ผ่านการเคลื่อนไหวและการพัฒนาชุมชนมีทั้งการต่อต้านและการเปลี่ยนแปลง

นับปัจจุบันนี้ชุมชนหลายชุมชนที่พยายามจะเคลื่อนไหวอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน จะเป็น ป่าไม้ ดินน้ำลำธาร หรือสิ่งที่ชุมชนใช้ประโยชน์จากทรัพยากรจากแหล่งเหล่านี้ ถูกอำนาจจากภาครัฐเข้ามาจัดการทรัพยากรเหล่านี้แทนที่ชุมชน ตัวอย่างเช่น การสร้างเขื่อนปากมูล เขื่อนราศีไศล หรือเหตุการณ์ล่าสุดที่รัฐบาล คสช. ได้เข้าไปขอคืนผืนป่าจากชุมชนที่ชุมชนบ่อแก้ว ต.ทุ่งพระ อ.คอนสาร จ.ชัยภูมิ เมื่อวันที่ 24 และ 25 ส.ค. 2557(ประชาไท, 2556) ซึ่งเป็นเหตุให้ชาวบ้านนั้นได้รับความเดือดร้อน และเครือข่ายปฏิรูปที่ดินภาคอีสานได้มีการ ร้องขอ คสช. ให้ยกเลิกประกาศจังหวัดชัยภูมิขับไล่ชาวบ้านออกจาก

พื้นที่ ขณะที่ชุมชนที่อยู่ในพื้นที่โครงการ มีวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศเศรษฐกิจของชุมชนขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ จึงวิตกว่า จะมีผลต่อการประกอบอาชีพและคุณภาพชีวิต ทำให้ชุมชนต่อต้าน เพราะชุมชนไม่เชื่อว่าการที่เศรษฐกิจของประเทศดีขึ้น จะทำให้เศรษฐกิจของพวกเขาดีขึ้น ชุมชนเห็นว่าโครงการพัฒนาของภาครัฐนั้น ตอบสนองต่อการพัฒนาเศรษฐกิจขนาดใหญ่มากกว่าเพื่อสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชน รวมทั้งที่ผ่านมา เรื่องการชดเชยต่อผู้เสียประโยชน์หรือผู้เสียสละในโครงการพัฒนาของภาครัฐ ไม่มีการชดเชยค่าเสียโอกาสในการประกอบอาชีพในอนาคต เพียงแต่ชดเชยตามมูลค่าทรัพย์สินในปัจจุบันเท่านั้น จนทำให้มีการร้องเรียนการชดเชยและค่าเสียโอกาส ในหลายกรณี ซึ่งอำนาจในการตัดสินใจการจัดการทรัพยากรน้ำ เป็นของหน่วยงานภาครัฐ แม้ว่าหลักการ นโยบาย ระเบียบการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งทรัพยากรน้ำด้วยก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติอำนาจในการตัดสินใจการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ เช่น การเปิด-ปิดประตูระบายน้ำ การตัดสินใจในการพัฒนาแหล่งน้ำ ยังคงเป็นอำนาจการตัดสินใจของหน่วยงานรัฐ ยังไม่มีกลไกและระบบการตัดสินใจร่วมกันอย่างแท้จริง (ศุภชัยวิชัยเครือข่ายทางธุรกิจและชุมชนเข้มแข็ง,2554)

กระแสโลกาภิวัตน์ในความเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงผ่านของระบบสังคมหลายอย่างในปัจจุบัน โดยเฉพาะการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเสรีอันเป็นแบบแผนการพัฒนากระแสหลักของสังคมโลกเวลานี้ ได้ก่อผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นอย่างลึกซึ้งรุนแรง ทั้งด้านความเสื่อมโทรมของทรัพยากรที่ถูกใช้แบบล้างผลาญ เกิดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ คนรวยกับคนจน ช่องว่างระหว่างเมืองกับชนบท วิถีชีวิตอันดีงามของชุมชนท้องถิ่นชนบทและชนกลุ่มน้อย ถูกบั่นทอนและคุกคาม และเกิดปัญหาทางสังคมอีกนานาประการที่แก้ยากขึ้นทุกวัน สถานการณ์ใหม่นี้ก่อให้เกิดการละเมิดสิทธิชุมชนมากมาย เกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับรัฐและทุน และยังกระตุ้นให้คนภายในชุมชนและท้องถิ่นขัดแย้งกันเองอย่างหนัก ภาคชุมชนได้ลุกขึ้นมาเคลื่อนไหวต่อต้าน ต่อสู้ ต่อรอง เพื่อปรับดุลความสัมพันธ์ทางอำนาจกับภายนอก ขณะเดียวกันก็เกิดการปรับตัวเอง สร้างความเข้มแข็ง สร้างภูมิคุ้มกันภายใน ความเคลื่อนไหวเหล่านี้อาจนำมาซึ่งชัยชนะหรือ

ความพ่ายแพ้ ปนเปื้อนไปด้วยคราบน้ำตาและหยดเลือด แต่เป็นปฏิบัติการที่ได้ให้บทเรียนและความรู้ใหม่ๆ ให้กับสังคมในการแสวงหาทางเลือกเพื่อชีวิตที่ดีกว่าในวันข้างหน้า ซึ่งตัวอย่างของการละเมิดสิทธิชุมชนนั้นมีมากขึ้นทุกวัน อาทิเช่น โครงการท่อก๊าซไทย-พม่า (2541) โครงการท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย (2545) ให้สามารถดำเนินต่อไปได้ โดยทำให้เสียงเล็กๆ ของชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ได้รับผลกระทบจากโครงการเหล่านั้นถูกกลืนหายไป และต้องยอม “เสียสละ” วิถีชีวิตความเป็นอยู่ อาชีพการงาน สุขภาพ รวมถึงชีวิตของตนเองเพื่อความเจริญก้าวหน้าของ “ประเทศชาติ” ที่จังหวัดเลย “เมืองแห่งขุนเขา สูดหนาวในสยาม ดอกไม้งามสามฤดู” พื้นที่ที่ถูกห้อมล้อมไปด้วย ธรรมชาติ ป่าเขา และที่ที่รูปแบบของวัฒนธรรมท้องถิ่นได้รับการกล่าวขานจากนักท่องเที่ยวต่างถิ่นมากมาย เช่น เทศกาลผีตาโขน วิถีชาวบ้านริมฝั่งโขงที่เชียงคาน นอกจากนี้ ยังเป็นที่ดึงดูดใจของนายทุนเหมืองเช่นกัน

ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ รวมไปถึงทรัพยากรในดิน ซึ่งได้มีการสำรวจค้นพบแหล่งแร่เหล็ก ทองแดง แปรไรต์ และทองคำในหลายพื้นที่ของจังหวัด จึงมีความพยายามของนายทุนทั้งในรูปแบบของสัมปทานรัฐเข้ามาประกอบกิจการเหมืองแร่ และเหมืองเถื่อนอย่างต่อเนื่อง (สิญา อุทัย, 2558) จนนำไปสู่กระบวนการจัดทำ EIA (Environmental and Impact Assessment) ตามพรบ.ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ได้กำหนดประเภทและวิธีปฏิบัติของโครงการหรือกิจการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรง ทั้งด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ โดยกำหนดเป็นเงื่อนไขต้องจัดทำรายงานเพื่อขอใบอนุญาตหรือต่อใบอนุญาตในการดำเนินโครงการ อย่างไรก็ตาม กระบวนการ EHIA ก็ยังไม่สามารถที่จะช่วยให้ชุมชนนั้นมีสิทธิมากขึ้นแต่กับไปส่งเสริมผลประโยชน์ให้กับเอกชนในการสัมปทานได้อย่างถูกต้อง จนทำให้ชุมชนขาดการต่อรองในเรื่องของอำนาจ โดยเฉพาะชุมชนมองว่าโครงการก่อสร้างของภาครัฐมีผลกระทบต่อระบบนิเวศ โดยเฉพาะโครงการเจาะก๊าซธรรมชาติในหลายพื้นที่ในประเทศไทย ชุมชนที่ไม่เชื่อถือข้อมูลของหน่วยงานเจ้าของโครงการก็จะต่อต้าน ก็จะแสวงหาข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ เพื่อเป็นข้อมูลในการคัดค้าน ต่อต้านต่างคนต่างใช้ข้อมูลและความรู้คนละชุดกัน ความขัดแย้งจึงเกิดขึ้น เพราะความไม่เข้าใจในสิทธิของกันและกัน รัฐก็เข้าใจในสิทธิที่เป็นทางการ ชุมชนก็เข้าใจใน

สิทธิที่ไม่เป็นทางการ เหมือนกับ อานันท์ กาญจนพันธุ์ ได้พูดถึงสิทธิเชิงซ้อน ทำให้ชาวบ้านต้องมีการก่อตัวขึ้นในรูปแบบขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อปกป้องสิทธิของชุมชน ผ่านการต่อรองเชิงอำนาจกับรัฐ

จากปัญหาเหล่านี้เป็นผลสะท้อนทางปรากฏการณ์ที่นำไปสู่การศึกษากรณีปัญหาของนามูล-คูนสาด เริ่มมาจากบริษัท อพีโก้ (โคราช) จำกัด ได้รับสัมปทานขุดเจาะและสำรวจปิโตรเลียมหลุมเจาะดงมูล ปี (DM-B) บนแปลงสัมปทาน L27/43 ภายใต้สัมปทานสำรวจและผลิตปิโตรเลียมเลขที่ 9/2546/66 พื้นที่ 983.06 ตารางกิโลเมตร ซึ่งอยู่ในเขต ต.กุงเก่า อ.ท่าคันโท จ.กาฬสินธุ์ ตั้งแต่วันที่ 25 กันยายน 2546 พื้นที่ดังกล่าวอยู่ห่างจากบ้านนามูลประมาณ 1-2 กิโลเมตร บ้านนามูลจึงอยู่ในเขตพื้นที่รัศมี 5 กิโลเมตรที่ต้องศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม ปกติพื้นที่นามูล-คูนสาด เป็นพื้นที่ในการทำเกษตรกรรมของประชาชน โดยเฉพาะการปลูกยางพารา ปลูกอ้อย และพืชทางการเกษตรต่าง ๆ แต่นับปัจจุบันนี้ บริษัทดังกล่าวได้เข้ามาทำการสัมปทานขุดเจาะก๊าซปิโตรเลียม จึงทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนนั้นเปลี่ยนแปลงไป เพราะผลกระทบจากการขุดเจาะก๊าซปิโตรเลียม ซึ่งข้อมูลข้างต้นก็เป็นประจักษ์พยานที่ทำให้ทราบถึงปัญหาการละเมิดสิทธิชุมชน โดยที่ชุมชนไม่มีสิทธิในการต่อรองเชิงอำนาจกับรัฐ

การดำรงชีพอย่างยั่งยืน

ในช่วงกลางทศวรรษ 1980 แนวคิดเรื่องการดำรงชีพ (Livelihoods) หรือการดำรงชีพของชนบท (Rural Chambers) ได้ปรากฏในวงวิชาการด้านการพัฒนาในตะวันตก โดยนักวิชาการ โรเบิร์ต แชมเบอร์ (Robert Chambers) และ กอร์ดอน คอนเวย์ (Gordon Conway) เป็นผู้ริเริ่มนิยามศัพท์ “การดำรงชีพอย่างยั่งยืน” (Sustainable Livelihoods) แนวคิดนี้ได้เปิดมุมมองและทางเลือกของคนชนบทต่อการดำรงชีพที่มากกว่าการผูกติดอยู่กับที่ดิน ขณะเดียวกันก็ได้ตัดขอบแนวคิดความยากจนของนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักซึ่งตั้งสมมติฐานถึงสาเหตุของความยากจนที่ชี้ว่าเกิดจากการขาดรายได้ในรูปแบบเงินตราที่ประสบความสำเร็จล้มเหลวมาตลอด (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามสี, 2549 อ้างถึงใน มูนิธิเราะ เจะแต, 2557)

ในปี ค.ศ.1992 Rebert Chambers and Gordon Conway อ้างถึงใน Krantz (2001) ได้นำเสนอความหมายโดยรวมของการดำรงชีพในชนบทอย่างยั่งยืน ซึ่งถูกนำไปใช้มากที่สุด โดยทั่วไปในระดับครัวเรือน กล่าวว่าการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย ความสามารถทรัพย์สิน (ร้านค้า, ทรัพยากร, การเรียกร้อย และการเข้าถึงทรัพยากร) และกิจกรรมที่จำเป็นสำหรับการครองชีพ ซึ่งการดำรงชีพคือ ความสามารถในการรับมือกับแรงกดดัน ความตึงเครียด และสามารถฟื้นคืนสู่สภาพปกติได้อย่างยั่งยืน การสานต่อหรือเพิ่มความสามารถและทรัพย์สินของตนเองจะทำให้สามารถสร้างโอกาสในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนสำหรับรุ่นต่อไปและก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อการดำรงชีพอื่น ๆ ในระดับท้องถิ่นและระดับโลก ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน หมายถึง ความต้องการให้ความสำคัญกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพมากขึ้น โดยไม่เน้นการเข้าถึงเพียงชุมชนและจัดความยากจนเท่านั้น ซึ่งมีความหมายที่แคบเกินไปเพราะมุ่งเน้นเฉพาะบางแง่มุมของความยากจนเท่านั้น เช่น มองความยากจนจากรายได้ต่ำ โดยที่ไม่ได้พิจารณาถึงลักษณะอื่น ๆ ที่สำคัญของความยากจน เช่น ช่องโหว่และการกีดกันทางสังคม ปัจจุบันได้รับการยอมรับและให้ความสนใจในปัจจัยต่าง ๆ และกระบวนการที่จำกัดหรือระดับความสามารถของคนยากจน ที่สามารถทำให้ดำรงอยู่ในลักษณะทางเศรษฐกิจ นิเวศวิทยา และทางด้านสังคมที่ยั่งยืน แนวความคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน จึงมีการเชื่อมโยงแนวคิดการบูรณาการการแก้ปัญหาความยากจนมากขึ้น (Krantz,2001)

แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืนยังได้อธิบายเพิ่มเติมว่า แท้จริงนั้นปัญหาในการดำรงชีพเกิดจากความสามารถที่จะเข้าถึงทุน ทรัพยากร การมีหรือไม่มีสิทธิ์ในการเป็นเจ้าของ และไม่สามารถเปลี่ยนแปลงสถานภาพของทรัพยากร (Asset Status) เพื่อการดำรงชีพได้ แสดงให้เห็นว่า การปรับตัวของครัวเรือนไม่ได้จำกัดอยู่ที่การสร้างรายได้เพียงอย่างเดียว แต่อาจสร้างความหลากหลายในการดำรงชีพ (Livelihoods Diversification) ที่ผสมผสานยุทธวิธีต่างๆ ทั้งในและนอกภาคการเกษตรหรือกิจกรรมในชีวิตประจำวันที่มีความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนภายในครัวเรือนหรือกับสังคมภายนอก การให้ความสำคัญกับความยืดหยุ่นในการปรับตัว

ต่อรอง และการปรับใช้ทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับสถาบันทางสังคม จะช่วยเปิดมุมมองแนวคิดในการดำรงชีพได้ไม่หยุดนิ่ง มีความเป็นกลไกน้อยลง และยังสามารถสื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีความถี่ไหลมากขึ้น (ธานี คามเขต,2551)

1. ความหมายของการดำรงชีพและการดำรงชีพอย่างยั่งยืน

การดำรงชีพ (Livelihoods) หมายถึง งาน กิจกรรม (Activities) ความสามารถ (Capabilities) ทรัพย์สิน (Assets) ทั้งเป็นวัตถุและส่วนประกอบในสังคมซึ่งมนุษย์ทำเพื่อการมีชีวิตอยู่ (สำราญ สารโน,2544)

การดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods) หมายถึง การแสดงออกถึงศักยภาพในการต่อสู้หรือรับมือกับความตึงเครียดหรือผลกระทบที่เกิดขึ้น โดยดำรงประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ หรือความมั่นคงของระบบนิเวศน์ ทรัพยากรธรรมชาติ และความเสมอภาคในสังคม ซึ่งเป็นการใช้โอกาสการดำรงชีวิตของคนกลุ่มหนึ่ง หมายถึงความสามารถของมนุษย์ที่จะมีชีวิตอยู่และปรับปรุงคุณภาพชีวิตที่ปราศจากการสร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น ทั้งในปัจจุบันและอนาคต (สำราญ สารโน,2544)

2. แนวทางการดำรงชีพอย่างยั่งยืน

การศึกษาแนวทางการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Approach) มีวัตถุประสงค์ที่จะทำความเข้าใจ ระบบการดำรงชีวิต ซึ่งเป็นการสนับสนุนโอกาสในการปรับปรุงเพื่อลดความยากจน การทำความเข้าใจการดำรงชีพอย่างยั่งยืน อาศัยแนวความคิดหลัก 6 ประการดังนี้ (แนวทางการดำรงชีพอย่างยั่งยืน,2551 อ้างถึงใน มูนิธิเราะ เจะแต, 2557)

2.1 คนเป็นสำคัญ (People-Centered) เริ่มจากการวิเคราะห์การดำรงชีวิตของเกษตรกรและวิธีการเปลี่ยนแปลงเมื่อเวลาผ่านไป ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงนโยบาย การจัดองค์กรที่เกิดกับคน การถือครองทรัพย์สินและมิติของความยากจน การทำงานเพื่อนำไปสู่เป้าหมายเน้นความสำคัญของอิทธิพลด้านนโยบายและการจัดการสถาบันที่เกี่ยวกับวาระของความยากจนทำหน้าที่สนับสนุนจากภายนอกทำงานสอดคล้องกับแนวทางของวิธีการดำรงชีวิต สภาพแวดล้อมทางสังคม และความสามารถของคนในชุมชนเพื่อการปรับใช้ในแต่ละท้องถิ่น

2.2 ความเป็นองค์รวม (Holistic) ทุกสิ่งทุกอย่างมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันไม่แยกส่วนตามลักษณะภูมิศาสตร์และกลุ่มสังคม สำนึกในอิทธิพลหลากหลายที่มีต่อมนุษย์ค้นหาทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างอิทธิพลเหล่านี้และผลกระทบที่เชื่อมโยงกับการดำเนินชีวิต สำนึกในหน้าที่ที่หลากหลาย ยอมรับวิถีที่หลากหลายของการดำรงชีวิต ค้นหาเพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์ที่หลากหลายของการดำรงชีวิต

2.3 ความเป็นพลวัต (Dynamic) ค้นหาเพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้จากการเปลี่ยนแปลง เพื่อที่จะสามารถสนับสนุนผลทางบวก บรรเทาผลทางลบที่จะเกิดขึ้นจากผลกระทบภายนอก

2.4 การสร้างบนความเข้มแข็ง (Building on Strengths) หลักการสำคัญ คือ การเริ่มวิเคราะห์ความเข้มแข็งมากกว่าความต้องการ

2.5 มีการเชื่อมโยงมหภาคและจุลภาค (Macro-Micro Links) แนวทางการศึกษาการดำรงชีพอย่างยั่งยืนต้องการที่จะเป็นจุดเชื่อมต่อช่องว่างระหว่างระดับนโยบาย สถาบัน ถึงระดับชุมชนและรายบุคคล

2.6 มีความยั่งยืน (Sustainability) เป็นการประเมินความยั่งยืนจาก 4 องค์ประกอบหลัก คือ สภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคมและสถาบัน

2.7 กรอบการทำงานตามแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihood Framework) การศึกษาการดำรงชีพอย่างยั่งยืนเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ 5 ประการที่จะนำไปสู่เป้าหมายในการดำรงชีพของเกษตรกร

บทสรุป

ขบวนการชุมชนนามูลในการปกป้องสิทธิการดำรงชีพ เป็นบทความที่มุ่งที่จะอธิบายถึงกรอบคิดในมุมมองสิทธิชุมชน การเคลื่อนไหวทางสังคม และการดำรงชีพอย่างยั่งยืน เพื่ออธิบายถึงการก่อตัวของขบวนการนามูล ว่ามีรูปแบบหรือกลวิธีในการต่อรองเชิงอำนาจกับกลุ่มของรัฐ และกลุ่มนายทุนอย่างไร ซึ่งในการอธิบายหลักการวิธีคิดในเรื่องนี้ ผู้เขียนพยายามจะใช้องค์ประกอบในด้านแนวคิดสิทธิชุมชนในรัฐธรรมนูญปี 2540 และ 2550 มาเป็นบรรทัดฐานในการเข้าถึงสิทธิชุมชนทางกฎหมาย เพื่อที่จะสามารถสร้างความเข้าใจว่าชุมชนมีสิทธิในการต่อ

รองอย่างไร ส่วนวิธีคิดอีกอย่างคือเรื่องการเคลื่อนไหวทางสังคม ก็ได้นำมาอธิบายถึงการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้านมุลในการออกไปก่อตัวเพื่อต่อต้านการขูดเจาะก้ำชธรรมชาติ โดยใช้หลักการด้านการเคลื่อนไหวทางสังคมของ อาจารย์ประกาส ปันตบแต่ง ได้วางแนวทางการเคลื่อนไหวต่อสู้และยุทธวิธีของขบวนการทางสังคม เช่น ยุทธวิธีการขัดขวางทำลายระบบการเมือง (disruptive) ยุทธวิธีการใช้ความรุนแรง (violence) และยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ (convention) ซึ่งกระบวนการเหล่านี้จะเป็นการช่วยอธิบายภาวะการที่เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคมได้ อย่างไรก็ตามการมองแค่สิทธิชุมชนและการเคลื่อนไหวทางสังคมอย่างเดียวไม่พอ ผู้เขียนก็นำหลักการดำรงชีพอย่างยั่งยืนในการนำมาอธิบายวิถีชีวิตของชาวบ้านนามูล เพื่อให้เห็นถึงแนวทางในการศึกษาเกี่ยวกับชุมชนโดยตรง เพราะการดำรงชีพ (Livelihoods Diversification) ที่ผสมผสานยุทธวิธีต่าง ๆ ทั้งในและนอกภาคการเกษตรหรือกิจกรรมในชีวิตประจำวันที่มีความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนภายในครัวเรือนหรือกับสังคมภายนอก การให้ความสำคัญกับความยืดหยุ่นในการปรับตัว ต่อรอง และการปรับใช้ทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับสถาบันทางสังคม จะช่วยเปิดมุมมองแนวคิดในการดำรงชีพได้ไม่หยุดนิ่ง มีความเป็นกลไกน้อยลง และยังสามารถสื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีความสั่นไหวมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- เครือข่ายสิทธิภูมิปัญญาไทย.(2541). **สารัตถะแห่ง สิทธิชุมชน หลักการและความเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิชุมชนในทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น.** พิมพ์ที่ บริษัทพิมพ์ดี จำกัด.
- ไชยรัตน์ เจริญโอฬาร. (2540). **ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่/ ขบวนการประชาสังคม ในต่างประเทศ : บทสำรวจพัฒนา สถานภาพ และนัยยะเชิงความคิด/ทฤษฎีต่อการพัฒนาประชาธิปไตย.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นิตยา โพธิ์นอก .(2557). **ชุมชนกับสิทธิในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.** กรุงเทพฯ : สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้าโรงพิมพ์ธรรมดาเพรส จำกัด

- ประภาส ปิ่นตบแต่ง. 2552. **กรอบการวิเคราะห์การเมืองแบบทฤษฎีขบวนการทางสังคม**. กรุงเทพฯ.
- มูนิธิเราะ เจะแด. (2557). **การปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนในพื้นที่อุทยานแห่งชาติบูโต-สุโหลงปาตี ทัศนศึกษา : ชุมชนในตำบลปาตุกาสาเกาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัด นราธิวาส**. รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ปี 2558
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2545). ว่าด้วยขบวนการทางสังคมและเมืองไทย, ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ, **วิถีชีวิต วิธีสู้ : ขบวนการประชาชนร่วมสมัย**, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ตรีสิริน(ซิลค์เวอร์มบुकส์)
- สุรดา จันทะสุดธนกุล.(2557). ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมข้ามชาติ ตัวแสดงที่มีผลกระทบต่อนโยบายต่างประเทศในปัจจุบัน. **วารสาร สังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย**, 44(2)
- สุวิตา ธรรมมณีวงศ์. (2543). การเคลื่อนไหวทางสังคม, **วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร**.
- ธานี คามเขต. (2551). **การเข้าถึงทรัพยากรและยุทธศาสตร์ในการดำรงชีพของชุมชนในอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ทัศนศึกษาตำบลชะอม อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี**. วิทยาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา ภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สัณฐิตา กาญจนพันธ์. (2543). ความเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมและความคิดสีเขียวในเมือง. **วารสารสังคมศาสตร์**, 12(2)
- สำราญ สารโณ. (2544). การวิจัยและพัฒนาระบบเกษตรเพื่อปรับปรุงระบบเกษตรกรรมในเกษตรกรรายย่อย. เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการเรื่อง งานวิจัยและพัฒนาระบบเกษตรในเขตภาคใต้ วันที่ 14-16 กุมภาพันธ์ 2544 ณ โรงแรมกระบี่เมอริ์ไทม์ จังหวัดกระบี่. **วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ** , 5(2) , 111-122.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย .(2550). (ออนไลน์). www.mua.go.th/users/hecommission/doc/law/Constitution2550.pdf [2557, พฤศจิกายน 9].

ชัยพงษ์ สำเนียง.(2558).การเคลื่อนไหวเพื่อสร้างพื้นที่ทางการเมือง : เมื่อคนชนบทไม่เท่ากับ ≠ โง่ จน เจ็บ, สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ ม.เชียงใหม่ (ออนไลน์). <http://www.siamintelligence.com/political-spaces-for-local/> [2558,กรกฎาคม 12]

สิญา อุทัย .(2558). (ออนไลน์). <http://www.siamintelligence.com/community-right-to-protect> 25/4/2558 (2558, เมษายน 25)

ประชาไท .(2557). (ออนไลน์). <http://www.prachatai.com/journal/2014/08/55256> (2557, กันยายน 21)